

ДЕФІНІЦІЇ «ДІАЛОГ» ТА «КУЛЬТУРА»: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ

Вікторія Чорна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті висвітлено контекстну філософську та психолого-педагогічну основу понять «діалог» і «культура» як складників дефініції «діалогічна культура». Автор розуміє «діалог» як процес суб'єкт – суб'єктного толерантного спілкування, результатом якого є досягнення консенсусу, а «культуру» – як сукупність особистісних, професійних і загальнолюдських утворень для забезпечення якісного розвивального освітнього середовища. З огляду на специфіку дослідження, «діалогічну культуру» розглянуто як сформовану систему професійних та особистісних якостей для створення ефективного освітнього середовища та організації дієвої взаємодії вчителя та здобувача освіти. Проаналізовано Професійний стандарт учителя початкових класів, учителя закладу загальної середньої освіти й учителя з початкової освіти, розкрито контекстуальний (педагогічний, психологічний і філософський) зміст визначених понять; схарактеризовано складники культури педагога, типи і форми взаємодії вчителя та здобувачів. У висновку наголошено на тому, що позитивний зв'язок вчителя та учнів може допомогти здобувачам розвинути навички саморегуляції, зокрема самостійності та самовизначення.

Ключові слова:

діалог; культура; діалогічна культура; педагогічна система «здобувач – викладач».

Анотация:

Черная Виктория. Дефиниции «диалог» и «культура»: психолого-педагогические и философские аспекты.

В статье рассматривается контекстная философская и психолого-педагогическая составляющая понятий «диалог» и «культура» как частей дефиниции «диалогическая культура». Автор трактует «диалог» как процесс субъект-субъектного толерантного общения, результатом которого является достижение консенсуса, а «культуру» – как совокупность личностных, профессиональных и общечеловеческих образований для обеспечения качественной образовательной среды. Беря во внимание специфику исследования, под «диалогической культурой» понимают сформированную систему профессиональных и личностных качеств для создания эффективной образовательной среды и организации эффективного взаимодействия учителя и соискателя. Проанализирован Профессиональный стандарт учителя начальных классов, учителя учреждения общего среднего образования и учителя начального образования, раскрыто контекстуальное (педагогическое, психологическое и философское) содержание определенных понятий; охарактеризованы составляющие культуры педагога, типы и формы взаимодействия учителя и ученика. В выводе подчеркивается, что позитивная связь учителя и учеников может помочь соискателям развить навыки саморегуляции, самостоятельности и самоопределения.

Ключевые слова:

диалог; культура; диалогическая культура; педагогическая система «соискатель – преподаватель».

Resume:

Chorna Viktoriya. Definitions «dialogue» and «culture»: psychological, pedagogical and philosophical aspects.

The article examines the contextual philosophical and psychological-pedagogical component of the concepts of “dialogue” and “culture” as parts of the definition of “dialogical culture”. The author interprets “dialogue” as a process of subject-subject tolerant communication, the result of which is the achievement of consensus, and “culture” - as a set of personal, professional and universal formations to ensure a high-quality educational environment. Taking into account the specifics of the research, “dialogical culture” is understood as a formed system of professional and personal qualities for creating an effective educational environment and organizing effective interaction between a teacher and an applicant. The professional standard of a primary school teacher, a teacher of a general secondary education institution and a primary education teacher is analyzed, the contextual (pedagogical, psychological and philosophical) content of certain concepts is revealed; the components of the teacher's culture, the types and forms of interaction between the teacher and the student are characterized. The conclusion emphasizes that positive teacher-student bonding can help job seekers develop skills in self-regulation, self-reliance, and self-determination.

Key words:

dialogue; culture; dialogical culture; pedagogical system “applicant – teacher”.

Постановка проблеми. В умовах трансформації системи вітчизняної освіти з метою вдосконалення нормативно-правової бази було прийнято Професійний стандарт вчителя початкових класів, вчителя закладу загальної середньої освіти і вчителя з початкової освіти (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736 від 23.12.2020 р.). У документі зазначено, що в учителя початкової освіти серед інших має бути сформована здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі. Іншими словами, вчитель:

- застосовує механізми реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями в освітньому процесі;

- застосовує в педагогічній діяльності навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів, підтримує їхнє прагнення до саморозвитку, допомагає розкрити їхні здібності та пізнавальні можливості (навички фасилітатора, організатора, координатора, наставника тощо);
- створює можливості для самореалізації учнів в освітньому процесі, особистісному формуванні власних цілей, рефлексії, самоконтролю (*Професійний Стандарт За Професіями* ..., 2020).

Отже, пошук шляхів формування навичок діалогічної взаємодії та культури діалогу в системі «здобувач – здобувач» та «здобувач –

учитель» є актуальним для сучасної дидактики початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових фахових джерел дає змогу твердити, що до проблеми дослідження зверталися Ф. Бацевич, Г. Богатирьова, Л. Галаєвська, В. Галузяк, В. Гордієнко, О. Данильян, О. Даутова, І. Киричок, Л. Копець, В. Лагутін, Н. Лапіна, Н. Мачинська, О. Петроє, І. Романко, В. Тараненко, О. Токарева, І. Тонконог, П. Щербань, І. Яременко та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті – уточнити психологічний, педагогічний та філософський контент понять «діалог» та «культура» в контексті освітньої парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для отримання точного змісту понять «культура» та «діалог» їх необхідно розглянути в розрізі трьох наук – філософії, педагогіки та психології.

Сучасні педагоги так розглядають діалог: 1) як одну з організаційних форм заняття в поліцентричній освітній технології (Романко, 2008); 2) як певне комунікативне середовище, що містить у собі механізм становлення й самоосвіти особистості в умовах множинності культур; 3) як форму комунікативної взаємодії вчителя з учнями, їхніми батьками, колегами, у якій реалізуються наперед визначені педагогічні функції і яка спрямована на інтелектуально-особистісне зростання учнів (Киричок, Яременко, & Тонконог, 2020).

У контексті нашого дослідження найбільш вдалим є трактування діалогу (з педагогічного погляду) як форми комунікативного зв'язку, що передбачає реалізацію діалогічної взаємодії в системі «дитина – учитель – батьки».

Психологи також пропонують визначення «діалогу», виходячи з кількох позицій: 1) як форму двосторонньої мовленнєвої взаємодії суб'єктів, у процесі якої виявляється й уточнюється сутність повідомлення, відбувається збагачення й розвиток інформації; 2) як спільне просування до істини в процесі обговорення суперечливих питань, розв'язання особистісно значущих проблем (виявляється в способах розуміння та взаємодії різних поглядів, позицій, пошуку шляхів подолання суперечностей, збагачення на цій основі картини світу суб'єктів комунікації); 3) як спілкування, засноване на особистісному, суб'єкт-суб'єктному характері стосунків між співрозмовниками: взаємній повазі, довірі, емпатії, доброзичливості, рівності позицій, емоційній відкритості, безоцінному прийнятті одне одного; 4) як екзистенціальна подія, духовний контакт між співрозмовниками, у процесі якого породжуються і розвиваються смисли існування, досягається цілісність особистості, забезпечується повнота її життєдіяльності (Галузяк, 2020).

Отже, у контексті нашого дослідження актуальним є розуміння психологічного складника діалогу як спілкування, заснованого на особистісному, суб'єкт-суб'єктному характері стосунків між співрозмовниками, адже саме це є найбільш ефективним способом побудови консенсуального діалогу в умовах освітнього середовища.

За тлумаченням сучасних філософів, діалог є найвищою формою спілкування; його визначальними ознаками є: наявність мети діалогу; спрямованість на знаходження істини; істина є однаковою цінністю для всіх учасників діалогу; суб'єкт-суб'єктний характер; рівноправність учасників; толерантність та відповідальність; обмін сутнісними поняттями його учасників; народження нового сенсу в позиціях учасників діалогу; прагнення конструктивного результату – досягнення взаєморозуміння та раціональної взаємодії у сфері комунікативної і практичної діяльності; вимірюваність результату діалогу (Петроє, 2011).

Іншими словами, у контексті нашого дослідження, діалог – це процес суб'єкт-суб'єктного толерантного спілкування, результатом якого є досягнення консенсусу.

Учені, зокрема М. Бахтін, виділяють декілька видів діалогу, які мають місце в сучасному суспільстві:

- діалог для спілкування (обмін думками з метою знайти консенсус з того чи іншого питання);
- діалог у мовленні (обмін інформацією);
- діалог із самим собою («внутрішні» роздуми);
- діалог толерантності (між представниками різних культур, традицій тощо).

Далі наведемо тлумачення поняття «культура». У сучасній педагогічній літературі натрапляємо на визначення терміна «педагогічна культура» або «культура педагога».

Науковці здебільшого визначають педагогічну культуру як систему цінностей-регуляторів педагогічної діяльності; передумову, мету, засіб, інструмент педагогічної діяльності, рівень самореалізації в ній; концентроване вираження особистості педагога (Щербань, 2004).

Складниками педагогічної культури є:

- культура спілкування;
- наукове світосприйняття;
- професійне мислення;
- зовнішній вигляд педагога;
- професійна етика;
- особистість власне педагога;
- професійна підготовка.

Психологічна культура – це взаємозв'язок психологічних якостей, властивостей, навичок, умінь і компетенцій педагога закладу загальної

середньої освіти та викладача закладу вищої освіти. Метою психологічної культури є соціалізація освіти та спонукання педагога до докладання зусиль для поєднання та гармонізації власних життєвих інтересів і потреб з інтересами навколишнього світу та соціуму, здатністю до самоуправління, саморегулювання, самоконтролю та рефлексії тощо (Мачинська, & Лагутін, 2011).

З філософського погляду, поняття «культура» визначається як сфера специфічної діяльності людини, те, що відрізняє оприлюднений, гуманізований світ від усього іншого (Данильян, & Тараненко, 2003).

Основними функціями культури (її філософський контент) є: перетворювальна, пізнавальна, комунікативна, регулятивна, ціннісно-орієнтаційна та деякі інші.

Отже, з огляду на вектор нашого дослідження, культуру визначаємо як сукупність особистісних,

професійних та загальнолюдських утворень для забезпечення якісного розвивального освітнього середовища.

У сучасній професійній педагогічній літературі послуговуються також поняттям «діалогічна культура».

За тлумаченням Л. Галаєвської (2004), діалогічна культура визначається як особистісна якість і здатність індивіда здійснювати комунікацію, адекватну певному типу ситуацій. На нашу думку, це визначення досить уніфіковане, і якщо його трансформувати з огляду на постулати педагогічної науки, то діалогічну культуру сучасного вчителя можна розглядати як сформовану систему професійних та особистісних якостей для створення ефективного освітнього середовища та організації дієвої взаємодії вчителя та здобувача освіти.

Для унаочнення подамо тлумачення поняття «діалогічна культура» у вигляді схеми:



У контексті дослідження питання формування діалогічної культури у майбутніх учителів та вчителів-практиків, на нашу думку, важливою є проблема типів взаємодії, які реалізуються під час ефективного навчального процесу. Сучасні фахівці визначають три типи взаємодії. Розглянемо детальніше кожний з них.

Перший тип взаємодії – взаємодія між учнем і контентом навчання (Learner-Content Interaction). Без цього не може бути освітнього процесу, оскільки це процес «інтелектуальної взаємодії» учня зі змістом, що веде до змін у розумінні учнем (здобувачем) того чи іншого предмета вивчення. Це, своєю чергою, сприяє появі «внутрішньої бесіди» з самим собою, але до цієї бесіди учня (здобувача) спонукає викладач.

Другий тип взаємодії – взаємодія між учителем (або експертом з певного питання) та учнем (Learner-Instructor Interaction).

У цій взаємодії викладач (або експерт, який може залучатися до навчального процесу) намагається досягти спільних цілей з учнем. Спочатку спланувавши (або отримавши) навчальну програму, змістовий контент, вони прагнуть стимулювати чи, принаймні, підтримувати інтерес учнів, включаючи їх самомотивацію. Також викладач дає поради, здійснює підтримку та заохочує кожного учня, хоча ступінь і характер цієї підтримки є різними й залежать від освітнього рівня учня, індивідуальних і вікових особливостей здобувачів.

Частота та інтенсивність впливу вчителя на здобувачів набагато більша, ніж під час взаємодії між учнем і контентом навчання. У процесі підготовки інструкції для здобувачів викладач може розробляти письмові та записані матеріали, що мають на меті мотивувати учнів, робити презентації, полегшити подання матеріалу, оцінити й навіть забезпечити ступінь ефективної підтримки здобувачів. Однак брак зворотного зв'язку роблять цей процес уніфікованим. Однією з форм реалізації цього типу взаємодії є використання для зв'язку між учителем і здобувачем сучасних комунікативних систем – електронної пошти, платформ, месенджерів тощо.

Третій тип взаємодії – здобувач – здобувач (Learners – learners) став дієвим і актуальним у контексті трансформації сучасної системи освіти (насамперед початкової), де на перший план виходять суб'єкт-суб'єктні відносини не лише в системі «учитель – учень», а й «учень – учень». Іншими словами, взаємодія учнів між собою під час навчально-виховного процесу не менш важлива, ніж взаємодія з учителем, оскільки авторитет однолітків – ефективний важіль для формування особистості школяра.

Взаємодія для забезпечення налагодження діалогічної культури, яка, безперечно, формується

під час навчання, передбачає групову роботу. Своєю чергою, освітні групи поділяємо на:

- формальні (взаємодія між членами групи триваліша; планування створення груп та контент навчання для кожної з них; навчання таких груп має певну мету та завдання, які повинні бути структуровані);

- неформальні (створюються на короткий проміжок часу; формуються досить швидко і без конкретних критеріїв; ролі членів можуть змінюватися; до роботи групи не висуваються серйозні вимоги);

- базові (довгострокові; регулярно збираються; працюють до досягнення певної мети; учасники цієї групи постійні).

Беручи до уваги вищезазначені типи взаємодії, зупинимось на окремих формах взаємодії здобувачів освіти, які можуть бути актуальними під час освітнього процесу.

Трикрокове інтерв'ю – кожен член групи обирає одного партнера (інтерв'юера). Кожен опитує свого партнера, ставлячи запитання. Після цього вони міняються ролями й діляться своїми результатами з рештою групи. Зауважимо, що інтерв'ю може бути як тематичним, так і на довільну тему.

Трихвилинний аналіз – викладач дає групі 3 хвилини, щоб переглянути / пояснити якусь тезу або постулат.

Один за всіх – кожному члену групи присвоюється порядковий номер; після обговорення якогось питання викладач називає номер, і людина з цим номером презентує результати роботи групи.

«Команда – пара – соло» – здобувачі виконують завдання спочатку командно, потім у парі і, нарешті, самостійно.

Структуроване розв'язування проблемних задач – групам пропонується питання, яке потрібно розв'язати протягом певного часу. Усі члени повинні дійти консенсусу, і всі повинні мати можливість пояснити розв'язання.

Розв'яжемо проблему разом – кілька груп генерують розв'язання однієї проблеми. Проблема наклеюється на зовнішній стороні папки, і всі розв'язання з однієї групи записуються та розміщуються всередині папки. Потім папка передається іншій групі, яка читає проблему, але не її розв'язання. Вони пишуть свої варіанти розв'язку й поміщають їх у папку. Третя група обирає два найкращих розв'язання й вносить зміни до них (за необхідності).

«Пара на пару» – кожна група складається з чотирьох членів, розділених на пари. Парам пропонується дві проблеми. Один учасник є пояснювачем, а другий має перевірити коректність розв'язання проблеми. Після розв'язання однієї проблеми вони міняються

ролями. Коли обидві проблеми розв'язані, група з чотирьох реформується. Якщо вони згодні з рішенням, вони повторюють процес із більшою кількістю проблем. Якщо є розбіжності, проблема переглядається, доки не буде досягнуто консенсусу.

Груповий пазл – перед початком заняття на парти здобувачів кладуть олівці та частинки пазла, які вони мають розфарбувати та скласти. Складені пазли являють собою різнокольорові фігурки хлопчика і дівчинки.

Доповни мене – здобувачам пропонується аркуш паперу з намальованою хвилястою лінією, яку вони мають домалювати до повноцінного зображення. А потім описати те, що вони намалювали (це може бути просто опис, есе або розповідь). Після цього «розповідь» оприлюднюється в групі й учасникам пропонується доповнити або прокоментувати її.

«Треба подумати!» – на початку заняття необхідно поділити здобувачів на кілька груп і попросити відповісти кожну групу на запитання (обов'язкова умова: кожен учасник групи має відповісти). Потім кожна група оприлюднює свої відповіді та пропонує одній з груп доповнити свій аркуш відповіді. Одна і та сама група не може доповнювати аркуш двічі. Після цього всі разом обговорюють питання, що виникли.

Орієнтовні питання для аркушей-відповідей:

Мій улюблений момент в житті...

Що мене дивує?

Яким я хочу бути, коли виросту, і чому?

Речі, які мене лякають...

Що мені подобається в навчанні?

Що мені не подобається в навчанні?

Що мене дратує в людях?

Що мені подобається в людях?

Мені стає сумно, коли....

Павутинка. Вам знадобиться моток ниток або пряжі будь-якого кольору. Здобувачі сідають у коло (на килимі або на стільцях). У цю гру також можна грати на вулиці або в позанавчальний час. Почніть із себе. Скажіть своє ім'я та одну цікаву річ про себе. Потім оберіть іншого учня, який сидить по колу, і передайте йому клубок. Він каже своє ім'я та

щось про себе. Гра триває доти, доки всі не отримають клубок і не з'явиться павутинка, що перетинає коло.

Ця гра буде спонукати учасників замислитися над тим, що кожна людина є частиною колективу, а кожен здобувач – частиною цілого, і без цієї частини клас не буде повноцінним. Коли вчитель закінчить міркувати, то він просить одного з учасників випустити з рук нитку, щоб продемонструвати, що відбувається, якщо одна людина виключена з колективу. Він руйнується. А ми не хочемо, щоб наш клас руйнувався!

Також можна зробити гру простішою, коли здобувачі просто вибирають наступного здобувача, або більш складною, коли кожен зі здобувачів повинен розповісти про себе щось одне, наприклад, про свою улюблену їжу чи захоплення тощо. У будь-якому разі це весела гра, до якої залучаються всі учні.

Висновки. На основі контекстуального аналізу дефініцій «діалог», «культура» та «діалогічна культура» можемо визначити діалогічну культуру як сформовану систему професійних та особистісних якостей для створення ефективного освітнього середовища та організації дієвої взаємодії вчителя та здобувача освіти. Сформована діалогічна культура забезпечує тісний зв'язок із учнями (студентами) і може сприяти підвищенню їх внутрішньої мотивації до навчання. Коли здобувачі відчують зацікавленість у своїй роботі, у них виникає стимул до навчання. Крім того, позитивний зв'язок вчителя та учнів може допомогти здобувачам розвинути навички саморегуляції, зокрема самостійності та самовизначення. Коли студенти дізнаються, як оцінювати свою поведінку та як керувати нею, вони зможуть досягти своїх особистих та академічних цілей. А це можливо лише за налагодження діалогічної взаємодії в педагогічній системі «вчитель – учень».

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні практико-орієнтованого підходу до формування діалогічної культури в системі «здобувач – здобувач», «здобувач – учитель» в умовах інклюзивного навчання.

Список використаних джерел

- Галаєвська, Л. В., & Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія, 344 с.
- Галузяк, В. М. (2020). Розвиток діалектичного мислення майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. Вип. 64. С. 47–57.
- Гордієнко В. І., & Копець, Л. В. (2012). Концептуальні засади дослідження діалогу. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. (Т. 136). С. 42–48.
- Данильян, О. Г., & Тараненко, В. М. (2003). *Основи філософії: навч. посіб.* Харків: Право, 352 с.

References

- Galaevskaya L.V., Batsevych F.S. (2004). *Fundamentals of communicative linguistics*. Kyiv: Academy, 344 p. [in Ukrainian]
- Galuziak V.M. (2020). Development of dialectical thinking of future teachers. *Scientific notes of Mykhailo Kotsyubynsky.Vinnitsia State Pedagogical University*. Series: pedagogy and psychology. Vol. 64. P. 47–57. [in Ukrainian]
- Gordienko V.I., Kopets L.V. (2012). Conceptual principles of dialogue research. *Scientific notes of NaUKMA. Pedagogical, psychological sciences and social work*. (Vol. 136). P. 42–48. [in Ukrainian]

- Киричок, І., Яременко, І., & Тонконог, І. (2020). Педагогічні умови формування культури діалогічної взаємодії у молодших школярів у роботі над казкою. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. праць молодих учених*. Дрогобич: Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка. Т. 2, № 29, С. 206-211.
- Мачинська, Н. І., & Лагутін, В. Б. (2011). Психологічна культура як складник професіоналізму викладача. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*, 2, 229–241.
- Петрое, О. М. (2011). *Поняття «діалог» у термінологічній традиції зарубіжної та вітчизняної наукової думки. Державне управління: теорія та практика*. Електронне наукове фахове видання. Взято з <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Petroe.pdf>.
- Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020). Взято з <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>.
- Романко, І. Г. (2008). Педагогічний діалог у діяльності вчителя Великої Британії. *Вісник Черкаського нац. ун-ту ім. Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 124, 13–16.
- Щербань, П. (2004). Сутність педагогічної культури. *Вища школа України*, 3, 67–71.
- Danilyan O.G., Taranenko V.M. (2003). *Fundamentals of philosophy: textbook*. Kharkiv: Pravo, 352 p. [in Ukrainian]
- Kirichok I., Yaremenko I., Tonkonog I. (2020). Pedagogical conditions of the formation of culture of dialogic interaction at younger schoolboys in work on a fairy tale. *Current issues of the humanities: interuniversity. col. of scient. works of young scientists*. Drohobych: Ivan Franko Drohobych State Ped. University. V. 2, № 29, P. 206-211. [in Ukrainian]
- Machinskaya N.I., Lagutin V.B. (2011). Psychological culture as a component of teacher professionalism. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Psychological Series*, 2, P. 229–241. [in Ukrainian]
- Petroe O.M. (2011). The concept of “dialogue” in the terminological tradition of foreign and domestic scientific thought. *Public administration: theory and practice*. Electronic scientific professional publication. Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Petroe.pdf>. [in Ukrainian]
- Professional standard for the professions “Primary school teacher of general secondary education”, “Teacher of general secondary education”, “Primary teacher” (with a diploma of junior specialist) (2020). Taken from <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>. [in Ukrainian]
- Romanko I.G. (2008). Pedagogical dialogue in the activities of a teacher in Great Britain. *Bulletin of the Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University. Series: “Pedagogical Sciences”*, P. 124, 13-16. [in Ukrainian]
- Scherban P. (2004). The essence of pedagogical culture. *Higher School of Ukraine*, 3, P. 67–71. [in Ukrainian]

Відомості про автора:**Чорна Вікторія Володимирівна**

chernajaviki@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2021/26/54/59

Матеріал надійшов до редакції 15. 03. 2021 р.
Прийнято до друку 05. 05. 2021 р.

Information about the author:**Chorna Viktoriya Volodymyrivna**

chernajaviki@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2021/26/54/59

Received at the editorial office 15. 03. 2021.
Accepted for publishing 05. 05. 2021.